

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ ГУРТOK З КЛІНІЧНОЇ АНАТОМІЇ – ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКО-НАВЧАЛЬНОЇ БАЗИ ДЛЯ ВІДПРАЦЮВАННЯ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧOK МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ Одеський національний медичний університет (м. Одеса, Україна)

Анотація: У роботі розглянуто принципи організації дослідної роботи здобувачів освіти під час роботи у студентському науковому гуртку з клінічної анатомії, що полягають у практичній спрямованості та розкритті творчого потенціалу майбутніх лікарів. Проведений аналіз діяльності кафедри та студентського наукового гуртка, як центру освітньої та науково-дослідницької діяльності, за період з 2019 по 2024 рр. Опитування студентів, інтернів, молодих учених університету показало, що участь у роботі студентського наукового гуртка з клінічної анатомії була вагомою мотивацією в усвідомленому виборі лікарської спеціалізації, оволодінні базовими хірургічними навичками та подальшої наукової діяльності, що цілком відповідає сучасній меті вищої медичної освіти.

Ключові слова: клінічна анатомія, студентський науковий гурток, якість освіти, практичні навички, мотивація до навчання.

Abstract. The article discusses the principles of student's research management during the work of student's scientific club of Clinical Anatomy, which has both practical direction and reveal the creative potential of future doctors. An analysis of the activities of the department and the student's scientific club as a centre of educational and research activities was carried out for the period of 2019-2024. The poll of students, interns, and young scientists of the university showed that participation in the work of the student's scientific club of clinical anatomy was a significant motivation in the conscious choice of medical specialisation, basic practical skills evaluation and in further scientific research, what responds the actual goal of medical education.

Key words: clinical anatomy, student's scientific club, quality of education, practical skills, motivation to study.

Вступ.

Навчальна дисципліна «Клінічна анатомія та оперативна хірургія» базується на фундаментальних знаннях нормальної анатомії людини та закладає основи для подальшого вивчення здобувачами освіти клінічних дисциплін, поступово формує у них вміння та практичні навички базових оперативних втручань та маніпуляцій [1]. Цикли клінічної анатомії та оперативної хірургії традиційно повинні залишатися основою розвитку та відпрацювання нових хірургічних технологій, коли сучасні засоби віртуальної реальності розглядаються як джерело нових технологічних можливостей та доповнюють набір традиційних підходів навчання. Важливо розрізнити узагальнене навчання предмету, тобто викладання його теоретичних принципів, необхідних лікареві будь-якого профілю, та навчання зацікавлених, здібних та хірургічно спрямованих студентів, оскільки це два різні завдання, що відповідає новій концепції освіти, коли дисципліни поділяються на обов'язкові та вибіркові. Максимальні зусилля кафедри мають бути спрямовані на залучення студентів до дослідницької роботи, створення елективних та факультативних курсів. Реалії сьогодення включають такі особливості, як онлайн-навчання, нестача анатомічного матеріалу на морфологічних кафедрах, обмежені можливості кафедр у практичній підготовці студентів, тож студентський науковий гурток (СНГ) стає базою для підготовки не тільки майбутніх хірургів, але й лікарів суміжних спеціальностей [2].

Традиції викладання клінічної анатомії та оперативної хірургії склалися десятиліттями, проте в сучасних умовах вони потребують певного переформатування. Роки пандемії та чинний воєнний стан в Україні не сприяли розвитку та вдосконаленню медичної освіти. Тим не менш, не зважаючи на всі склад-

нощі, СНГ був та залишається впливовою ланкою підвищення мотивації здобувачів освіти до навчання, об'єднуючи теоретичні знання з відпрацюванням практичних навичок, виконання хірургічних маніпуляцій та оперативних втручань. Застосування технічних засобів значно підвищує мотивацію та зацікавленість здобувачів у вивченні предмета [3].

Мета дослідження.

Провести аналіз організації роботи СНГ клінічної анатомії кафедри анатомії людини Одеського національного медичного університету та результатів його діяльності в контексті сучасних тенденцій розвитку медичної освіти.

Об'єкт і методи дослідження.

У процесі дослідження була використана робоча документація, проведений аналіз роботи студентського наукового гуртка, опитування здобувачів освіти, членів гуртка та лікарів післядипломної освіти.

Результати дослідження та їх обговорення.

Історично студентські наукові гуртки створювалися як одна з форм науково-практичної діяльності студентів й включали практичні заняття, індивідуальні консультації, наукові читання, бесіди та диспути, роботу в бібліотеці, участь у наукових з'їздах, зустрічі у фахових товариствах. Саме так починалася робота прообразу студентського наукового гуртка кафедри топографічної анатомії та оперативної хірургії, яка була організована 1902 р. на базі медичного факультету Новоросійського університету. 01 вересня 1903 р. відбулася перша вступна лекція очільника кафедри – професора М. К. Лисьонкова – талановитого вченого, чудового лектора, новатора, автора численних монографій, підручників, посібників з хірургії та анатомії [4]. По завершенню лекції він звернувся до студентів зі словами: «Я б бажав, щоб ви винесли зі стін університету палку

любов та повагу до наукових основ хірургії, а потім розвинули в собі здатність до самостійного мислення, здатність до спостереження та критики, бо спостерігати критично й робити зі своїх спостережень вірні висновки – це мистецтво, талант, наука».

Становлення радянської влади, голод, повоєнний безлад дуже завадили гуртковому рухові, тому лише в 60-ті роки ХХ сторіччя гурток відновив свою роботу, об'єднав однодумців, зацікавлених у вдосконаленні своїх знань та вмінь студентів, аспірантів, молодих співробітників кафедри. Науковий студентський гурток спершу злучив тих, хто бажав опанувати навички виконання хірургічних маніпуляцій та базових оперативних втручань, а згодом перетворився на осередок студентської освітньої та науково-дослідницької діяльності на кафедрі. В ті часи під керівництвом професора Корхова С.І. на кафедрі було створено та оздоблено навчальний операційний блок, впроваджено експерименти на тваринах. Проводили експерименти, результати яких знайшли своє відображення в роботах з перитоніту, накладення кишкових анастомозів, хірургічного лікування гриж, жовчнокам'яної хвороби та інших важливих питань. Працюючи в гуртку, студенти, залучені до цього процесу, стали вірними помічниками асистентів та аспірантів кафедри. Професор Попов О.Г. (очолював кафедру у 1993-2012 рр.), запровадив наукові дослідження, що були пов'язані із загальнобіологічними і загальномедичними напрямками експериментальної науки.

Значного поштовху робота гуртка набула при об'єднанні кафедри анатомії людини з кафедрою топографічної анатомії та оперативної хірургії (2019 р.). Завідувачка реорганізованої кафедри – професор Аппельханс О.Л. – ініціювала створення сучасної експериментальної операційної, де гуртківці під керівництвом досвідчених викладачів, які мають спеціалізацію з хірургії, навчаються техніці розрізів, накладання швів, опановують класичні методики оперативних втручань, отримують навички роботи з ендоскопічною технікою. В такий спосіб колектив кафедри анатомії людини бере участь у розробці нових, орієнтованих на практику, напрямів та підходів до навчання здобувачів освіти [5]. Сьогодні на кафедрі застосовуються такі організаційно-методичні форми практичної підготовки, як системне та топографо-анатомічне препарування; виконання типових операцій; оволодіння практичними вміннями із загальної хірургічної техніки; самостійна робота студентів з вивчення вікової, функціональної та конституційної анатомії людини; вирішення анатомо-хірургічних завдань та анатомічне обґрунтування операцій; аналіз рентгенограм, магнітно-резонансних та комп'ютерних томограм; розбір проєкційних ліній; хірургічних доступів; принципів та перебігу операцій з використанням наочних посібників; перегляд навчальних відеофільмів; препарування, виготовлення та реставрація вологих та музейних препаратів. Зберігаючи та розвиваючи традиції, робота гуртка спрямована на розвиток і набуття здобувачами знань, навичок, компетентностей, викладених у програмі з клінічної анатомії та оперативної хірургії, де важлива роль надається вмінню інтерпретувати топографо-анатомічні взаємозв'язки з позицій варіаційної та вікової клінічної анатомії, формуванню вмінь вибору найраціональніших методів хірургічного втручання,

володінню технікою виконання хірургічних маніпуляцій, основних оперативних втручань.

Одним з важливих завдань роботи студентського наукового гуртка являється навчання молодих медиків дбайливому поводженню з тканинами людини і тварин, поважному ставленню до біологічного матеріалу, що його використовують в процесі роботи, дотримання положень етики та деонтології.

Велику зацікавленість проявляють здобувачі до вивчення різних видів хірургічного обладнання, дослідження методики проведення лапароскопічних операцій, оволодіння способами надання допомоги в екстремальних ситуаціях або у відділеннях інтенсивної терапії. Окремі засідання гуртка присвячуються відпрацюванню практичних навичок, що включені до переліку обов'язкових при вивченні клінічної анатомії, та містять маніпуляції, необхідні майбутнім хірургам, а також лікарям загальної практики (топографо-анатомічні обґрунтування й техніка виконання пункції й катетеризації вен, конікотомія та конікопункція, зупинка кровотечі, закриття пневмотораксу, плевральна пункція й пункція сечового міхура та ін.). Тому в роботі гуртка беруть участь здобувачі, які пов'язують своє майбутнє не лише з хірургією.

Сучасний студентський науковий гурток – це невід'ємна частина університетського життя. Будучи добровільним об'єднанням, створеним за ініціативою викладачів та студентів, він вирішує такі завдання: залучення студентів до науково-дослідної роботи кафедри; встановлення нерозривного зв'язку теоретичних положень і практичної діяльності; розвиток професійних якостей майбутнього лікаря; сприяння у виборі лікарської спеціалізації; створення комфортних умов для розвитку наукового та творчого потенціалу студентів; формування резерву науково-педагогічних кадрів; об'єднання однодумців у науково-професійній сфері [6]. Незаперечними перевагами гурткової форми роботи перед іншими є спільність інтересів учасників, партнерський стиль взаємодії, відсутність офіційної системи оцінювання досягнень, висока вмотивованість учасників.

В останні роки провідним став функціональний напрям вивчення анатомії живого організму з використанням елементів клінічної анатомії та оперативної хірургії. Виділяються морфологічні ознаки, що мають клінічне значення. Для демонстрації роботи окремих структур використовуються клінічні дані, доступні для розуміння студентами молодших курсів. З огляду на той факт, що наша кафедра є єдиним підрозділом, де реально навчають студентів базовим хірургічним навичкам, ми застосовуємо багатосходинкову модель підготовки та навчання також спеціальним оперативним прийомам в студентському науковому гуртку [5]. Учасники гуртка, отримавши теоретичні знання, відпрацювавши на практиці первинну хірургічну обробку ран, правила накладення кровоспинного джгута, десмургію та перев'язування ран, можуть чергувати в клініках, активно допомагати лікарям хірургічних відділень у роботі з пораненими та постраждалими. Це виправдано ще й тим, що за умов військового стану у лікарнях та центрах медико-санітарної допомоги відчувається брак кваліфікованих кадрів першої ланки. Частина наших гуртківців, будучи випускниками медичних коледжів, усвідомлено приходять у гурток, щоб здобути більше практичного досвіду та майстер-

ності у виконанні маніпуляцій та навичок, поєднуючи навчання в університеті з практичною роботою в медичних закладах у позанавчальний час.

В даний час робота гуртка полягає у проведенні щомісячних засідань, на яких студенти виступають з доповідями з хірургічної анатомії та особливостями техніки виконання оперативних втручань. Засідання присвячені найактуальнішим проблемам ургентної, планової хірургії, а також вузьким галузям хірургічного профілю. З'явилося більше тем, присвячених наданню першої медичної допомоги при побутових та вогнепальних пораненнях, асфіксії, кровотечі, неоперативній хірургічній техніці. Тематика засідань студентського наукового гуртка складається таким чином, щоб вони були цікавими та доступними здобувачам з першого по шостий курс. На засіданнях наукового студентського гуртка кафедри завжди є нефіксований біологічний матеріал, органокомплекси та окремі органи, на яких можливо відпрацювати необхідні практичні навички з виконання хірургічних маніпуляцій. Студенти старших курсів допомагають новачкам в опануванні правил користування хірургічними інструментами, накладання швів та в'язання вузлів.

Робота гуртка з клінічної анатомії та оперативної хірургії тісно пов'язана з роботою гуртка нормального анатомії. Різні спрямування студентських наукових гуртків, що працюють на одній кафедрі, дає можливість проводити спільні засідання, обговорювати спочатку анатомо-фізіологічні особливості органів та систем як за фізіологічних умов, так і при патології, а згодом – відпрацьовувати практичні навички на муляжах та симуляторах [7].

Для багатьох здобувачів освіти робота в СНГ стає першим кроком в науку. Науково-дослідна робота здобувачів під керівництвом викладачів кафедри є важливою складовою роботи СНГ протягом усього навчального року. Щорічно, у квітні, результати виконаної роботи оформляються у вигляді доповіді (звіту) та виносяться на засідання хірургічної або морфологічної секції підсумкової науково-практичної конференції молодих учених (НПКМУ) з виданням збірників наукових робіт. Навіть першокурсники отримують досвід підготовки презентації фрагменту наукової роботи та участі у роботі конференції (табл.).

Перший рік (2019) роботи СНГ з клінічної анатомії був, скоріше, організаційним та пізнавальним, головною метою на той час було створити умови для проведення експериментальних операцій, обладнати навчальну операційну, відпрацювати алгоритми роботи в ній. Але вже наступного року засідання почали проводитися регулярно, здобувачі систематично працювали в операційній. З 2021-2022 навчального року здобувачі активно виконують власні фрагменти наукових робіт та доповідають про результати на наукових форумах, готують публікації тез доповідей, стають лауреатами НПКМУ (табл.).

Форми роботи в нашому студентському науковому гуртку можуть бути різноманітними: від регулярного відвідування засідань гуртка, підготовки рефератив-

Таблиця – Динаміка показників науково-дослідної активності членів студентського наукового гуртка з клінічної анатомії

Навчальний рік	Кількість постійних членів гуртка	Кількість проведених засідань	Участь в щорічній НПКМУ
2020-2021	9	5	1 доповідь
2021-2022	8	5 (з них 2 в онлайн форматі у зв'язку з війною)	4 доповіді (дипломи I – III ступеню), 7 тез доповідей
2022-2023	12	7	3 доповіді (диплом I ступеню – секція морфологічних наук), 5 тез доповідей
2023-2024	15	8	2 (дипломи I ступеню – секція морфологічних наук та міжнародна мультидисциплінарна секція), 5 тез доповідей

них доповідей та вивчення літературних джерел, освоєння статистичного опрацювання даних до участі в операціях, самостійному виконанні клінічних та експериментальних робіт, у результаті яких можуть бути отримані нові цікаві дані. Прикладом слугує дослідницька робота членкині нашого гуртка, яка брала участь в обстеженні пацієнтів спільно з фахівцем, виявила та здійснила аналіз частоти зустрічальності різних варіантів анатомії великої підшкірної вени кінцівки за останні п'ять років. За результатами аналізу виявлених варіантів відхилень було підготовлено повідомлення на засіданні гуртка й згодом стало основою доповіді на НПКМУ.

Нами було проведено опитування студентів, інтернів, молодих ординаторів за допомогою опитувальних листів. Результати опитування показали, що участь у роботі гуртка циклу клінічної анатомії та оперативної хірургії стала головною мотивацією в усвідомленому виборі професії, дала змогу швидше розпочати самостійну роботу у відділеннях, оскільки знання й уміння, що їх було здобуто на кафедрі, стали теоретичним та практичним підґрунтям не лише в роботі хірургів, а й для лікарів загального профілю [8]. Студентські наукові гуртки є постійним джерелом поповнення науково-педагогічних кадрів університету. Багато випускників нашого гуртка стали відомими лікарями, новаторами, гордістю нашого міста та університету.

Висновки.

1. Засновники кафедри топографічної анатомії та оперативної започаткували роботу в студентських наукових гуртках для опрацювання практичних навичок хірургічної спрямованості.

2. Значення клінічної анатомії не можна обмежувати лише хірургічними спеціальностями – знання з цього предмету необхідні лікарям будь-якого профілю. Це твердження тим більше справедливо, що розвиток медичних технологій, активізація методів надання невідкладної допомоги вимагають вміння лікарів різних спеціальностей виконувати певні хірургічні маніпуляції.

3. Студентський науковий гурток являється невід'ємною частиною наукової та навчально-методичної роботи кафедри. Головними завданнями діяльності гуртка з клінічної анатомії є здобуття глибоких знань з медицини, підвищення якості підготовки фахівців практичної охорони здоров'я та створення резерву для підготовки наукових кадрів.

Література

1. Neskromna NV, Appelhans OL, Chebotarova SO, Antsut OA. Dosvid vykladannia vybirkovoi distsipliny "Klinichna anatomii ta operatyvna khirurgiia" zdobuvacham vyschoi osvity za spetsialnistiu "Medytsina". Visnyk problem biologii i medytsyny. 2023;2(169) (dodatok):83. [in Ukrainian]
2. Bilash SM, Pronina OM, Koptev MM, Slobodian OM, Appelhans OL. Perspektyvy dyscypliny «Opysova ta klinichna anatomii z osnovamy operatyvnoi khirurgii» v suchasnyy systemi vyschoi medychnoi osvity. Materialy XVIII Vseukrainskoi mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu v onlain-rezhymi za dopomohoiu systemy Microsoft Teams Aktualni pytannia vyschoi medychnoi (farmatsevychnoi) osvity: vykyky siohodennia ta perspektyvy ih vyrishennia; 2021 Trav 20-21; Ternopil'. Ternopil': TNMU imeni I.Ia. Horbachevs'koho MOZ Ukrainy; 2021. p. 68-71. [in Ukrainian].
3. Trefanenko IV, Khukhlina OS. Studentskiy naukoviy gurtok yak vid naukovykh doslidnoyi roboty studentiv. Aktualni problemi suchasnoyi medytsyny. 2017;1(57):278-281. [in Ukrainian].
4. Popov AH, Desiatskiy VV, Kovalenko AP. Nykolai Konstantynovych Lysenkov - vydaiushchysia uchenyi, pedahoh, humanyst. Materialy naukovopraktychnoi konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu i naukovykh pratsivnykiv Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova. 2014 Lyst 26-28; Odesa. Odesa: Odeskiy natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnykova; 2015. p. 47-61.
5. Appelhans OL, Koshelnyk OL, Nosenko VM. Osoblyvosti vyvchennia klinichnoi anatomii ta operatyvnoi khirurgii na suchasnomu etapi orhanizatsii navchalnoho protsesu. Materialy Vseukrainskoi mizhdystsyplinarnoi naukovopraktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu UMSA – stolittia innovatsiinykh napriamkiv ta naukovykh dosiahnen (do 100-richchia vid zasnovannia UMSA), prysviachena 100-richchiiu zasnovannia Ukrainskoi medychnoi stomatolohichnoi akademii; 2021 Zhovt 8; Poltava. Poltava: UMSA; 2021. p. 7-8. [in Ukrainian].
6. Zhurakivska OYa. Navchalno-doslidna robota studentiv yak zasib pidvischennia efektyvnosti navchalnoho protsesu u vischih medichnih zakladah Ukraini. Galitskiy likarskiy visnik. 2015;1(22):106-107. [in Ukrainian].
7. Appelhans OL, Ursu Olu, Matiushenko PM. Zastosuvannia endoskopichnykh trenazheriv pry vykladanni klinichnoi anatomii. Materialy naukovopraktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu Symuliatyina medytsyna: pohliad v maibutnie (vprovadzhennia innovatsiinykh tekhnologii u vyschu medychnu osvitu Ukrainy); 2021 Liut 19; Chernivtsi. Chernivtsi: Bukovyns'kyi derzhavnyi medychnyi universytet MOZ Ukrainy; 2021. p. 24-25. [in Ukrainian].
8. Appelhans OL, Nosenko VM, Nosenko OM. Otsiniuvannia efektyvnosti komandnoi roboty akusheriv-hinekologiv pry symuliatyinomu histeroskopichnomu navchanni. Materialy naukovopraktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu Symuliatyina medytsyna: pohliad v maibutnie (vprovadzhennia innovatsiinykh tekhnologii u vyschu medychnu osvitu Ukrainy); 2021 Liut 19; Chernivtsi. Chernivtsi: Bukovyns'kyi derzhavnyi medychnyi universytet MOZ Ukrainy; 2021. p. 27-29. [in Ukrainian].